

Työllisyystavoitteet ja työllisyyden mittaamisen haasteet

Pekka Myrskylä

Suomessa eletään historiallista käännettä. Työikäisten määrä on vähentynyt jo kymmenen vuotta. Kuolleiden määrä ylittää syntyneiden määrän yhä selvemmin. Työllisyysaste ja sen nostaminen on ollut ja on Suomen hallitusten keskeinen työkohte. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan eri tietolähteitä, joiden varassa työllisyysasteen muutoksia seurataan ja verrataan ja tavoitteita asetetaan. Tärkeimmät tietolähteet ovat Tilastokeskuksen työvoimatutkimus ja työssäkäyntirekisteri. Näiden välillä on merkittäviä eroja työllisyyden kuvaamisessa. Hallitusten työllisyysastetavoite on määritelty työvoimatutkimuksen käsitteen mukaan. Työvoimatutkimus perustuu otokseen, mistä syystä työllisyysaste on estimaatti, johon liittyy $\pm 1,4$ prosentin virhemarginaalini. Lisäksi on kiinnostavaa havaita, että työikäisen väestön supistuessa mitattu työllisyysaste nousee automaattisesti ilman mitään toimenpiteitä. Tarkastelussa käy myös ilmi, että työllisyysasteen käsite ja sen tietolähteet jättävät työllisyyskäsitteen reunoille ja ulkopuolelle monia ryhmiä, joiden täysipainoinen huomioon ottaminen voisi muuttaa käsitystä sekä työllisyysasteen tasosta että sen muutoksista.

Suomen väestö on nyt historiallisesti poikkeuksellisessa tilanteessa. Ennätysikäluokkamme ovat jo eläkkeellä, mutta hyvin suuria ikäluokkia syntyi 1960-luvun alkupuolelle saakka. Tänä vuonna eläkeiän saavuttavat 1950-luvun puolivälin ikäluokat. Ne olivat syntyessään yli 90 000 suuruisia. Nyt työiän saavuttavat (rekisteritilastoissa 18 vuotta) vuosituhannen vaihteissa syntyneet ikäluokat, joissa syntyneitä oli

alle 60 000. Siirtolaisuus on tähän mennessä vahvistanut näiden nuorten ikäluokkien kokoa kymmenisen prosenttia, jopa 70 tuhanteen.

Tällä hetkellä työikäinen väestö (18–64 vuotiaat) vähenee 10–15 tuhannella hengellä vuodessa. Eläkeikäisten määrä kasvaa 25 000 hengellä, heitä on nyt 1,6 miljoonaa. Työikäisiä on 3,4 miljoonaa. Heistä 72 prosenttia eli 2,5 miljoonaa on töissä.

VTM Pekka Myrskylä (pekka.myrskylä@gmail.com) on entinen Tilastokeskuksen kehittämisspäällikkö. Kiitän Mikko Myrskylää, Jukka Pekkarista, Jussi Simpuraa ja Antti Suvantoa hyödyllisistä kommentista.

Jos työllisyysaste lasketaan koko väestöstä, mukaan lukien eläkeläiset, työttömät, opiskelijat ja alle 18-vuotiaat, maassa vakinaisesti asuvista on ansiotyössä 45 prosenttia. Se tarkoittaa, että 2,5 miljoonaa työllistä tuottaa sen arvonlisäyksen, joka on jaettavissa 5,5 miljoonalle maassa-asuvalle.

Päätäjät ovat yksimielisiä siitä, että bruttokansantuotteen määrää asukasta kohden pitää kasvattaa. Paras keino on kasvattaa tuotantoon osallistuvien määrää eli saada aiempaa suurempi osa väestöstä töihin. Mutta se on vaativaa, koska työikäisten määrä vähenee tasaisesti. Pelkästään päättyneellä Sipilän hallituskaudella työikäisten määrä väheni 54 tuhannella.

Pulaa työntekijöistä ilmentää sekin, että tällä hetkellä töihin on rekrytoitu 350 000 koululaista ja opiskelijaa sekä 80 000 eläkeläistä. Edellisen hallituksen kaudella työllisten opiskelijoiden määrä kasvoi noin 60 000 hengellä ja työllisten eläkeläisten määrä 10 000 hengellä. Yhdessä nämä lisäykset vastaavat noin puolta työllisten määrän kokonaiskasvusta samana aikana. Molemmat ryhmät ovat tavallisesti osia aikaisista ja yleensä myös määrääjän kestävässä töissä. Heidän osaltaan työtunnit eivät siis kasva samassa määrin kuin työllisten määrä. Opiskelijoiden tekemiä työtunteja rajoittaa opintotuen menetykset, ja eläkeläisiä rekrytoidaan usein lyhytaikaisiksi sijaisiksi. On toki lääkäreitä, apteekkareita ja yrittäjiä, jotka jatkavat säännöllistä työntekoa eläkkeelle jäätyäänkin, kun taas vaikkapa eläkkeelle jääneitä opettajia, sairaanhoitajia, ja lastentarhanopettajia hälytetään hoitamaan sairautensa oireita tai muita poissaoloja. Vanha isäntä voi autella poikaansa tai bussikuski ajaa eläkeläisretken.

Seuraavassa vertaillaan rekisteripohjaisen työssäkäyntitilaston ja otokseen perustuvan

työvoimatutkimuksen työllisyystietoja sukupuolen ja koulutusasteen mukaan. Erityisesti nostetaan esille kysymys, miksi työvoimatutkimuksessa naisten työllisyys on miehiä alempi, kun rekisteritilastoissa tilanne on toisinpäin. Lisäksi kartoitetaan normaalien työkäsitteiden ulkopuolella tehtävää työtä.

1. Työllisten ja työttömien määrittely tilastoissa

Virallisia tilastoja työllisyydestä on kahta tyyppiä: toinen on Tilastokeskuksen toteuttama otospohjainen työvoimatutkimus (<https://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/>) ja toinen vakiintunut tilastosysteemi on Tilastokeskuksen työsäkäyntitilasto (<https://www.stat.fi/til/tyokay/index.html>). Siinä kaikki tiedot poimitaan eri rekistereistä, joista väestörekisterin lisäksi tärkeimpiä ovat työeläkevakuutuksen rekisterit, verotuksen rekisterit, eläkeläisrekisterit, työnhakijarekisteri, opiskelijarekisterit sekä ammatinimikkeitä sisältävät palkkarekisterit.

Haastattelujen perusteella estimoidaan työllisten, työttömien ja tehtyjen työtuntien määrät koko maassa ja maakunnissa. Työ- ja työttömyystiedot kysytään suoraan haastateltavilta, eikä avuksi käytetä rekisteröityjä työsuhdetietoja. Työvoimatutkimuksessa demografiset tiedot, asuinpaikkatiedot ja muun muassa koulutustiedot poimitaan rekistereistä.

Työvoimatutkimus

Kansainvälisesti yhdenmukaistetulla Työvoimatutkimuksella (*Labour Force Survey*) kartoitetaan työllisten ja työttömien määrää väestössä

kuukausittain tai neljännesvuosittain.¹ Se perustuu 12 000 henkilön otokseen 15–75-vuotiaasta väestöstä. Henkilöistä tavoitetaan noin 8 000, joten todellinen otoskoko jää pienemmäksi noin 0,2 prosenttiin. Työ- ja työttömyystiedot kysytään suoraan haastateltavilta, eikä avuksi käytetä rekisteröityjä työsuhdetietoja. Työvoimatutkimuksen avulla tärkeimmät tiedot voidaan tuottaa noin kuukaudessa. Työvoimatutkimusten luvut ovat siten *estimaatteja*, ja Tilastokeskus kertooikin yleensä estimaateilleen luottamusvälit.

Kansainvälinen työjärjestö (*International Labour Organisation*, ILO) koordinoi työvoimatutkimuksia ja määrittelee työllisiä ja työttömiä koskevat käsitteet, joita jäsenmaissa noudatetaan. Työikäisiä ovat 15–74-vuotiaat. Tälle väestöosalle tutkimus Suomessakin kohdistetaan. Meillä keskimääräinen eläkkeen alkamiskäikä on noin 62 vuotta ja siksi työllisyysaste lasketaan usein 64-vuoden ikään saakka. Niin tehdään myös hallituksen tavoitteissa.

Määritelmän mukaan työllinen on sellainen henkilö, joka tutkimusviikon aikana on tehnyt ainakin tunnin ansiotyötä. Alle kymmenen tuntia viikossa töitä tekeviä on noin 70 000 eli kolmisen prosentin kaikista työllisistä. Jostain syystä työksi ei lueta esimerkiksi omaishoitotyötä tai työttömän alle 300 euroa tuottavaa työtä. Suomessa ei varusmiespalvelua eikä siviilipalvelua katsota työksi. Yli 200 000 työllisellä on vähintään kaksi työsuhdetta samanai-

kaisesti, mutta tällainen päällekkäisyys ei vaikuta työllisyysasteeseen.

Työttömäksi katsotaan henkilö, joka on työtä vailla, mutta haluaisi työhön ja etsii sitä aktiivisesti. Työtä hakevat koululaiset, opiskelijat ja kotiäidit katsotaan työn etsintävaiheessa työttömiksi (Pääkkönen 2016; Pärnänen 2016).

Työssäkäyntitilasto

Kaikissa Pohjoismaissa käytetään myös erinomaisia hallinnollisia rekistereitä, joilla voidaan laskea työllisten, ja muidenkin toimijoiden määriä. Kun Suomen kaltaisissa maissa on ansiotyössä, palkkatyössä tai yrittäjänä, tästä työsuhteesta, yrittäjistä sekä työstä saadusta tulosta merkitään tiedot työeläkerekistereihin ja verotukseen.

Toiminnot identifioidaan rekistereihin yrittäjän henkilötunnuksella ja työnantajan yritystunnuksella. Vuosittain kerätään tiedot jokaisen työllisen jokaisesta tuloa tuottaneesta työsuhteesta. Niitä työllisellä voi olla useita peräkkäisiä ja/tai useita rinnakkain. Kaikki työsuhteet kerätään rekisteriin. Viitetiedoksi ja tilastoinnin perustaksi valitaan parasta tuloa tuottanut työsuhde, joka on voimassa vuoden lopussa. Henkilötunnus ja yritystunnus linkittävät kattavasti kaikki työlliset työnantajiansa, joko yrityksiin tai henkilöyrittäjiin. Yritystunnuksella/yrittäjätunnuksella työlliset linkitetään edelleen Tilastokeskuksen yritysrekisteriin ja toimipaikkaan. Sitä kautta työllisille saadaan toimialatiedot, toimipaikan sijaintitiedot ja yrityksen juridinen muoto (yksityinen, valtio, kunta jne.).

Kun jokaiselle työsuhteelle saadaan verotuksesta siitä maksettu palkka/korvaus, voidaan tulotietojen avulla poistaa esimerkiksi

¹ Työvoimatutkimusta ollaan parhaillaan uudistamassa, mm. tietojen keruutapaa muutetaan, yläikärajaa nostetaan 89 vuoteen ja työikäisyyttä (1 tunti viikossa) harmonisoidaan entistä tiukemmin. Muutoksia ei ole tulossa omaishoittoon eikä ulkomaiseen keikkatyöhön. Muutokset astuvat voimaan vuonna 2021.

nolla tuntia kestäneet työsuhteet, palkattomat hoitovapaat ja pitkät sairausjaksot. Samalla tavalla saadaan työsuhdetiedot työssä olleille opiskelijoille ja eläkeläisille.

Rekisteripohjaiset työllisyystiedot laaditaan yleensä vuoden lopun tilanteen mukaisina ja ne käsittävät kaikki työikäiset, joilla on voimassa tuloa tuottava työsuhde vuoden viimeisellä viikolla, joko palkansaajana, yrittäjänä tai free lancereina. Niitä, joille ei työsuhteesta huolimatta ole kertynyt tuloja, ei katsota työllisiksi. Myöskin kaikki sellainen työ, jota tehdään ”pimeästi” viranomaisille ilmoittamatta jää varjoon. Lisäksi esimerkiksi konkurssitapauksissa saattaa yritykseltä jäädä työeläkkeitä ja pidätettyjä veroennakkoja tilittämättä. Silloinkin työsuhde voidaan päätellä, mikäli verovelvollinen itse on ilmoittanut saamatta jääneitä tulojaan verottajalle.

Työssäkäyntitilaston tärkeimmät rekisterit ovat Väestörekisterikeskuksen ylläpitämä väestörekisteri, Verohallinnon verotusrekisterit, Eläketurvakeskuksen työsuhderekisterit, työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisteri, Kansaneläkelaitoksen (KELA) eläkeläisrekisterit ja opiskelijarekisterit sekä Tilastokeskuksen ylläpitämät tutkintorekisteri ja yritys- ja toimipaikkarekisteri. Lisäksi palkkatilastojen tuotannon yhteydessä kerätään työllisille ammattinimikkeitä ammattitietojen tuottamiseksi. Niitä keräävät työnantajajärjestöt.

Suomen tapaisissa maissa on käytössä yksikäsitteinen henkilötunnus, jota kaikki valtakunnalliset rekisterit käyttävät. Sen avulla on mahdollista yhdistää jokaiselle henkilölle tiedot eri rekistereistä (Pasila ja Sutela 2019). Väestö eritellään tavallisesti alle 15-vuotiaisiin, opiskelijoihin, työllisiin, työttömiin, eläkeläisiin ja muut-ryhmään, johon kuuluvat esimer-

kiksi hoitovapailla olevat ja varusmiespalvelusta suorittavat (Myrskylä 2004).

Rekisteritietoja voi käyttää vain siinä muodossa, missä ne rekisterissä ovat. Esimerkiksi työllisen alaikäraja on vuodesta 2005 alkaen ollut 18 vuotta. 15–17-vuotiaiden työsuhteista saatiin tietoja vuoteen 2004 saakka, jolloin niitä oli noin 20 000 vuodessa eli näiden ikäluokkien työllisyysaste oli noin 10 prosenttia. Nuorimpien ikäluokkien poisjääminen kohotti siten rekisteripohjaista keskimääräistä työllisyysastetta noin 3–3,5 prosenttiyksiköllä. Työvoimatutkimuksen haastatteluissa 15–17-vuotiaat ovat edelleen mukana, mikä alentaa sen mukaista työllisyysastetta rekisteripohjaiseen lukuun verrattuna,

Työssäkäyntitilaston työlliseltä edellytetään voimassa olevaa eläkevakuutettua työsuhdetta, joka tuottaa myös ansiotuloa. Molemmissa tilastoissa puhutaan yleensä vain työllisistä ja työllisyysasteesta. Silloin jokainen vähänkin työssä oleva on työllinen. Poliitikot sen sijaan puhuvat enimmäkseen työpaikoista. Sipilän hallitus on kertonut luoneensa 140 000 uutta työpaikkaa, mutta sitä, mikä on työpaikka ja varsinkin uusi työpaikka ei määritellä. Hallituskauden aikaisesta työllisyyden kasvusta noin puolet on mennyt osa-aikaista työtä tekeville opiskelijoille ja eläkeläisille. Syntykö aina uusi työpaikka, kun opiskelija päivystää viikonlopun sairaalassa tai kun koululainen täyttää muutaman tunnin kaupan hyllyjä tai jakaa postilaatikkoihin mainoksia tai kun eläkeläinen korvaa sairaspoissaolon (Myrskylä 2009a)?

Myös työttömän määrittely eroaa työnhakijarekisterissä ja työvoimatutkimuksessa. Työvoimatutkimuksessa edellytetään, että työtä haluava koko ajan aktiivisesti etsii itselleen

työtä. Rekisteritilastossa työttömät otetaan suoraan työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisteristä, eikä aktiivisuutta erikseen arvioida. Rekisterien tiedot eroavat siis sekä työllisten että työttömien osalta työvoimatutkimuksen vastaavista luvuista monella tapaa eikä niitä voi verrata suoraan toisiinsa. Analysoin jatkossa lähinnä rekisteritietojen välittämää kuvaa työllisyydestä ja työttömyydestä. Sopivin kohdin teen osittaisvertailuja myös työvoimatutkimuksesta välittyvään kuvaan.

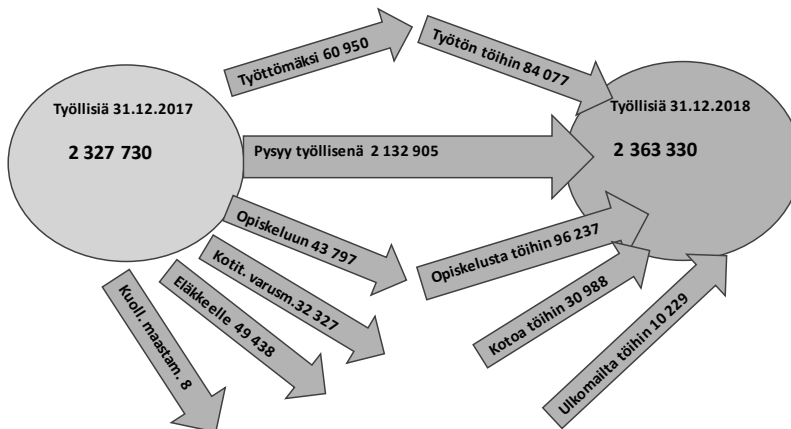
2. Työmarkkinoiden dynamiikasta

Rekisteritietojen mukaan työllisten määrä kasvoi vuoden 2017 lopusta vuoden 2018 loppuun vajaalla 36 tuhannella hengellä eli 1,5 prosenttia (kuvio 1). Tämän bruttoluvun ohella on

tapana myös katsoa, paljonko työttömien määrä samaan aikaan väheni. Vähemmälle huomiolle jäävät ne suuret muutokset, jotka tämän pienen nettokasvun takana ovat. Esimerkiksi vuoden 2018 aikana työllistyi yhteensä runsaat 230 000 henkeä, jotka eivät siis olleet työssä vuoden 2017 lopussa. Saman vuoden aikana noin 195 000 työllistä lopetti työnsä. Tässä vertailtaan kahden poikkileikkaustilanteen välillä tapahtuneita muutoksia. Kuitenkin esimerkiksi opiskelija voi työllistyä vuoden aikana monta kertaa, samoin työttömyysjaksoja voi vuoden aikana olla useitakin. Useammista aloituksista vain se, joka on voimassa vuoden lopussa jää näkyviin.

Vuosi 2018 oli hyvän kasvun vuosi, jolloin rekisteröity työttömyys väheni 40 tuhannella hengellä. Kuvio 1 kertoo kuitenkin, että työnhakijarekisterin työttömiä työllistyi vuoden

Kuvio 1. Työllisen työvoiman muutokset vuonna 2018

Lähde: Työssäkäyntitilasto.

aikana runsaat 84 000. Asia selittyy sillä, että saman vuoden aikana vajaat 61 000 työllistä joutui työttömäksi. Sen lisäksi suuri joukko työllisiä lähti eläkkeelle, palasi opiskeluun tai kotitalouksiin (= hoitovapaalle). Osa työllisistä kuoli tai muutti maasta pois.

Vuoden aikana työllistyi 84 000 työttömän lisäksi 96 000 opiskelijaa, 31 000 hoitovapaalta palannutta ja 10 000 ulkomailta muuttanutta. Työllisten kokonaismäärä kasvoi vain 36 000. Kun työllisten määrää halutaan lisätä, kannattaisi tarkkailla näitä kaikkia ryhmiä.

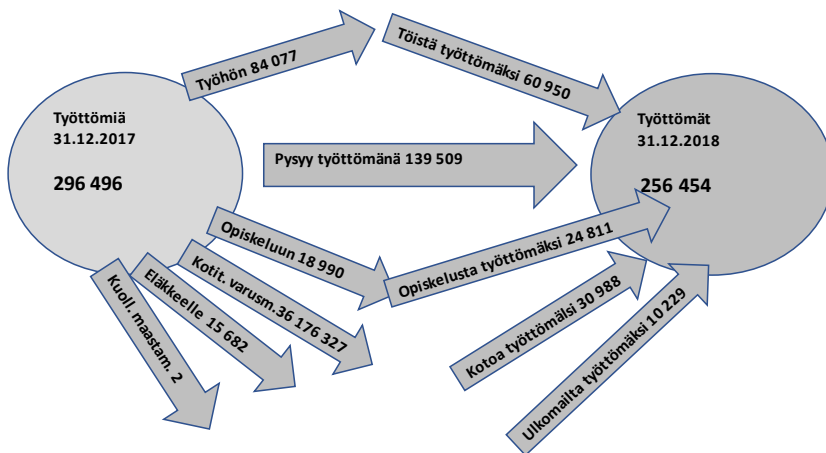
Vuonna 2018 eläkkeelle siirtyi 74 000 henkilöä, joista 49 000 oli ollut vuoden aikana töissä. Osa eläkkeen aloittaneista tosin jatkoi työelämässä tai palasi tilapäisesti töihin. Suomessa on 80 000 eläkeläistä, jotka tekevät edelleen ansiotyötä. Joukossa on lääkäreitä, apteekkareita, kukkakauppiaita, autoilijoita, kirvesmiehiä ja maanviljelijöitä. Myös sosiaali- ja

terveysalan muita henkilöitä, opettajia ja busikuskeja kutsutaan sairauslomien ja muiden poissaolojen sijaisiksi. He ovat erinomaisia sijaisia, jotka pystyvät heti tuottavaan työhön.

Työllisestä työvoimassa on koko ajan poistuvien virta. Ihmisiä siirtyy työn, työttömyyden, eläkkeen, hoitovapaiden ja opiskelun välillä. Heikkoina vuosina lähtövirrat kasvavat ja tulovirrat vähenevät, jolloin työllisten kokonaismäärä vähenee. Nousukaudella käy toisinpäin.

Työttömyysluvut näyttävät junnaavan vuodesta toiseen lähes samoina, mutta virtatarkastelu osoittaa vuoden 2017 lopun vajaasta 300 tuhannesta työttömästä lähes 170 000 eli 60 prosenttia poistui joukosta seuraavan vuoden aikana. Runsaan 84 000 työllistyneen lisäksi työttömistä 19 000 henkeä siirtyi opiskeluun, vajaat 16 000 eläkkeelle ja noin 36 000 hoitovapaalle (kuvio 2). Lisäksi runsaat 2 000 työtöntä kuoli. Toisaalta joukkoon tuli uusia työt-

Kuvio 2. Työttömän työvoiman muutokset vuonna 2018

Lähde: Työssäkäyntitilasto.

tömiä yli 120 000. Työttömien kokonaismäärä väheni 40 tuhannella, siis hieman enemmän kuin työllisten määrä kasvoi.

Heikkoina talousvuosina työttömiä poistuu työmarkkinoilta enemmän kuin siirtyy työhön (Myrskylä 2009b). Työttömistä rekrytoidaan yleensä ensimmäiseksi ne, joiden työ on hiltain loppunut, sillä heillä yleensä on tuoretta ammattitaitoa ja koulutusta. Usein he myös asuvat taloudellisen kasvun alueilla ja asuntokin on valmiina. Tilanne on heikoin iäkkäillä, heikosti koulutetuilla ja syrjäseuduilla asuvilla työttömillä, joiden viimeisestä työsuhteesta on kauan ja työkokemus vanhentunutta tai hankittu taantuvilta aloilta. Vuonna 2018 noin 25 000 tutkinnon suorittanutta päätyi työttömäksi. Noin viisitoista prosenttia tutkinnon suorittaneista on valmistumisvuoden lopussa työttömänä työnhakijana. Kaikki hoitovapailta tai armeijasta palautuvat eivät myöskään työllisty välittömästi. Sama koskee maahan muuttaneita.

3. Työvoiman kysynnän muuttuminen

Kolmena viime vuosikymmenenä Suomen väkiluku on kasvanut 579 tuhannella hengellä eli 12 prosenttia, kun samaan aikaan työllisten määrä on lisääntynyt vajaalla 46 tuhannella hengellä eli kaksi prosenttia. Kun työllisten määrä on kasvanut paljon hitaammin kuin väestö, taloudellinen huoltosuhde (ei-aktiivit/aktiivit) on noussut. Vuonna 2018 huoltosuhde oli 133 ja vuonna 1987 se oli 113. Lukua voidaan tehdä ymmärrettäväksi siten, että 100 työllisen tuottama arvonlisäys jaetaan paitsi heille itselleen myös 133 ei-työlliselle. Jokaisella palkkapussilla on nyt 2,33 jakajaa ja tilanne pahenee vielä pitkään.

Vaikka työllisten määrä kasvaa hitaasti, työllisten rakenne on muuttunut merkittävästi. Kuviossa 3 kaikki työlliset on jaettu ryhmiin koulutustasonsa mukaan. Korkeimmin koulutettujen työllisten määrä on kolminkertaistunut, samalla kun perusasteen koulutuksen varassa olevien työllisten ”kysyntä” työmarkkinoilla on romahtanut alle kolmannekseen. Vuonna 2018 Suomessa oli 536 000 vain perusasteen suorittanutta työkäistä. Heistä 241 000 oli töissä eli työllisyysaste oli heidän osaltaan 44 prosenttia. Kolmekymmentä vuotta sitten se oli vielä 63 prosenttia. Toisen asteen työllisten määrä on kasvanut neljänneksellä, alemman korkea-asteen suorittaneiden määrä puolella ja ylempään korkea-asteen suorittaneiden määrä kolminkertaistunut.

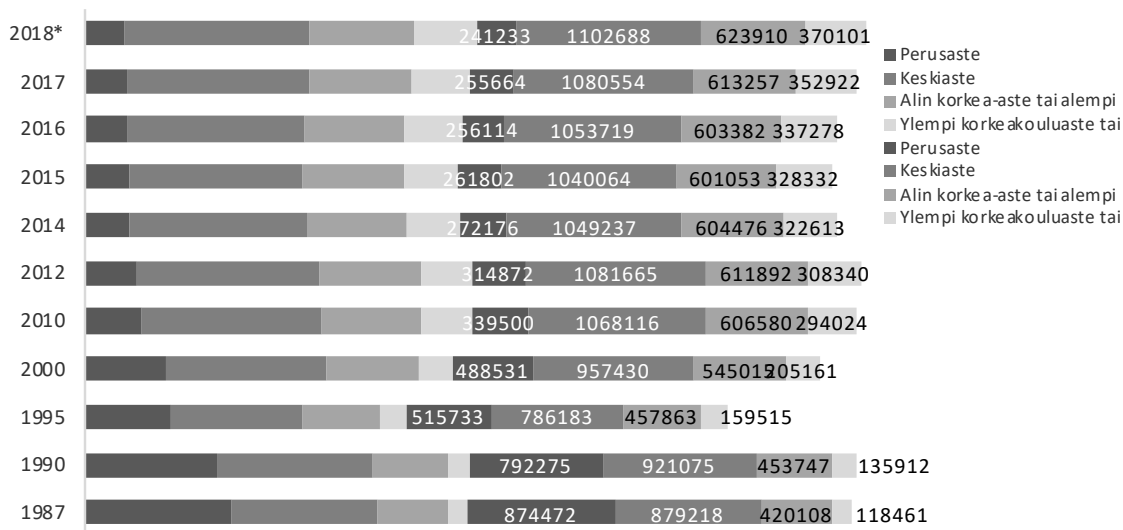
Pitkäaikaistyöttömistä suurin osa on suorittanut vain perusasteen tutkinnon. Sellaisten ”aputehtävien” määrä, jossa koulutuksella ei ole merkitystä, on tasaisesti vähentynyt. Kun koulutuksella pyritään edistämään työllistymistä, pitäisi sen olla niin laajaa, että se nostaisi työnhakijan keskiasteelle, jossa työllisten kysyntä kasvaa.

4. Työllisyysaste

Suomessa työllisyysaste lasketaan tavallisesti työvoimatutkimuksen käsittein työkäisille eli 15–64-vuotiaille tai 10- ja 5-vuotisryhmille. Koska rekisteritilastoissa ovat mukana kaikki työlliset ja koko väestö ikäluokittain, niiden perusteella on mahdollista laskea työllisyysaste vaikka yksivuotisikäryhmittäin.

Kuvio 4 esittää ikäluokittaisen työllisyysasteen vuosina 1990 ja 2018. Työllisyysaste on pudonnut kaikissa ikäryhmissä välillä 25–50 ikävuotta. Niin sanotussa parhaassa työiässä

Kuvio 3. Työlliset koulutustason mukaan vuosina 1987–2018, tubatta henkilöä

Lähde: Työssäkäyntitilastot 1987–2017.

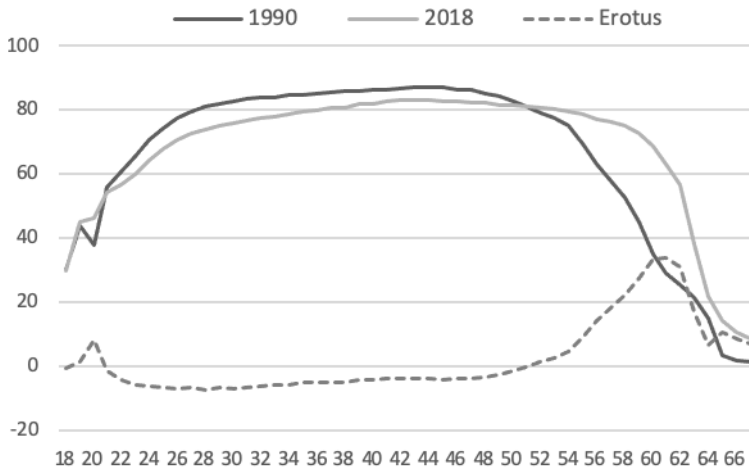
olevilla työllisyysaste on laskenut noin kymmenen prosenttiyksikköä. Iäkkäiden eli yli 55 vuotiaiden työllisyysaste sen sijaan on noussut reippaasti, jopa kaksinkertaistunut. Nuorten työllisyyteen vaikuttaa varusmiespalvelun muuttuminen, ennen lähes koko ikäluokka oli aina vuoden vaihteessa palveluksessa, nyt enää pieni osa. Työllisyysasteen muutosta vuosien 1990 ja 2018 välillä kuvaava käyrä on miinusmerkkinen 21 vuoden ikäryhmästä 50 vuoden ikäryhmään saakka.

Aiemmassa tutkimuksessamme löysimme ikäväliltä 25–54 noin 80 000 miestä, jotka eivät vuoden 2015 aikana osallistuneet mihinkään toimintaan, josta olisi jäänyt merkintöjä rekis-

tereihin (työ, opiskelu, eläke, työttömyys tai hoitovapaa) (Pyykkönen ym. 2017). Tuolla ikävälillä miehistä oli töissä lähes 80 prosenttia, työttömänä 10 prosenttia, muutama prosentti oli työkyvyttömiä ja hoitovapaalla. Loput olivat näitä kadonneita ”NEET-miehiä” (*Not in Education, Employment, or Training*). Viime vuosien myönteisestä työllisyyskehityksestä huolimatta on huolestuttavaa, että parhaassa työiässä olevien miesten työllisyysaste on selvästi vajonnut samalla kuin heitä voi olla aiempaa vähemmän myös opiskelijoiden ja työttömäksi rekisteröityneiden joukossa.

Ikääntyneiden työllisyydestä ja eläkkeelle siirtymisestä on kannettu pitkään huolta ja se

Kuvio 4. Keskimääräinen työllisyysaste iän mukaan vuosina 1990 ja 2018 ja muutos näiden vuosien välillä

Lähde: Työssäkäyntitilasto.

näyttää tuottaneen tulosta. Esimerkiksi 60-vuotiaiden työllisyysaste on yli kaksinkertaistunut eli noussut noin 30 prosentista 70 prosenttiin. Molemmin puolin 60-vuoden ikää on hieman pienempää nousua. Ikääntyneiden työllisyys on noussut kaikissa yli 55-vuotiaiden ikäryhmissä. Jonkin aikaa voimassa ollut eläkkeiden superkarttuma lienee vauhdittanut työssä jatkamista ja vauhditusta kaivattaisiin parhaaseen työkäänkin. Suuret ikäluokat ylättivät taas kerran, pysymällä työelämässä paljon pidempään kuin heidän vanhempansa.

5. Työikäisten määrän vähentyminen nostaa työllisyysastetta

Työllisyysasteen kehitykseen vaikuttaa työllisten määrän lisäksi työikäisen väestön määrä ja sen muutossuunta. Työllisyysaste lasketaan jakamalla työlliset työikäisellä väestöllä.

$$\text{Työllisyysaste} = \frac{\text{työlliset (15-64)}}{\text{työikäiset (15-64-v)}} * 100.$$

Yleensä työllisyysaste lasketaan erikseen miehille ja naisille ja eri ikäryhmille. Suomessa työikäisen (15–64-vuotiaat) väestön määrä kasvoi vuodesta 1990 vuoteen 2009 noin 191 000 hen-

gellä eli keskimäärin 10 000 henkeä vuodessa. Vuodesta 2010 lähtien se on lisääntyneestä maahan muutosta huolimatta vähentynyt 122 000 hengellä eli keskimäärin 14 000 henkeä vuodessa. Sipilän hallituskaudella vähennystä kertyi 54 000 (kuvio 5).

Työvoimatutkimuksen mukaan vuoden 2018 lopussa työllisyysaste oli 71,8 prosenttia. Jos 53 000 työkäisen vähennystä ei olisi tapahtunut, työllisyysaste olisi ollut 70,8 prosenttia. Tämä tarkoittaa, että 1950-luvun alkupuolella syntyneiden poistuminen työkäisistä auttoi hallituksen tavoitteen saavuttamista täsmälleen yhdellä prosenttiyksiköllä. Työkäisten väheneminen jatkuu hieman lievempänä edelleenkin. Siten nykyinenkin hallitus saa siitä pientä apua tavoitteeseen pääsemisessä.

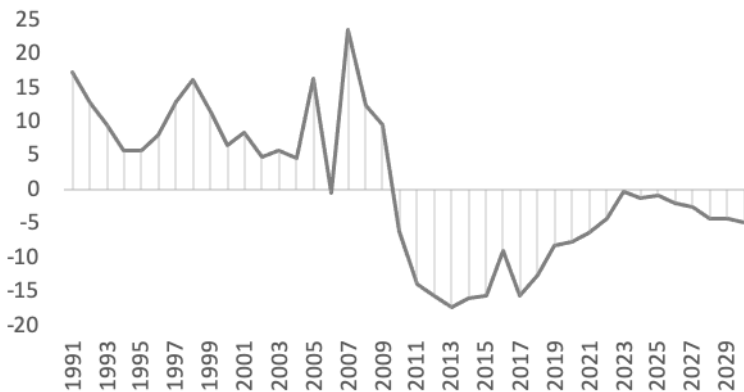
Suomalaisia muuttaa noin 15 000 hengen vuosivauhtia ulkomaille. Myös sillä on vaikutusta työllisyysasteeseen, sillä lähtijät ovat lähes aina työkäisiä ja usein myös työllisiä. Maa-

hanmuuttajat kasvattavat työkäistä väestöä, joten ainakin ne muuttajat, jotka eivät heti työllisty, alentavat työllisyysastetta, samoin Suomeen tulevat opiskelijat. Suomen oppilaitoksissa opiskelee noin 70 000 ulkomaalaista, jotka lasketaan mukaan Suomen työkäiseen väestöön. Juuri julkaistun ennusteen mukaan työkäisten määrä jatkaa pientä vähenemistään koko seuraavan vuosikymmenen, 15 000 hengen vuosittaisesta muuttovoitto-oletuksesta huolimatta.

5. Työllisyysasteen eroista työvoimatiedustelussa ja rekisteritutkimuksessa

Nykyisen hallituksen tavoite on saavuttaa työvoimatutkimuksen luvuilla mitattuna 75 prosentin työllisyysaste ja saada 60 000 työllistä lisää hallituskauden aikana, josta päätökset

Kuvio 5. Työkäisten (15–64-vuotiaat) vuosimuutos 1991–2030, tuhatta henkeä

Lähde: Väestötilasto ja väestöennuste 2019, Tilastokeskus

30 000 hengen työllistämistoimista on määrä tehdä jo ensi syksyyn mennessä.

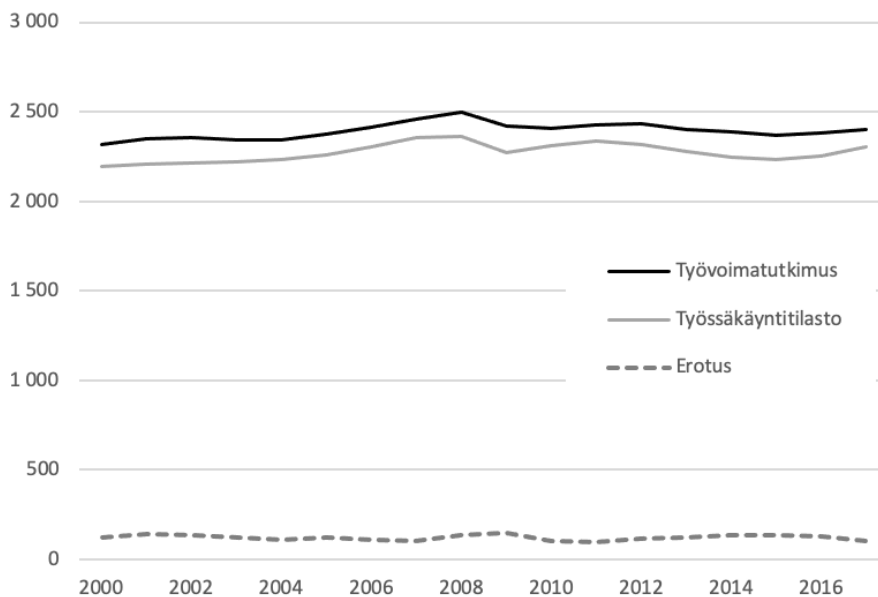
Hallituksen työllisyysastetavoitteen määrittelyssä käytetään Työvoimatutkimuksen tilastoja. Mutta kuten edellä on käynyt ilmi, työvoimatutkimus kuitenkin perustuu otokseen. Sen mukainen työllisyysaste on estimaatti ja siihen näin ollen liittyy virhemarginaali.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen syyskuun 2019 tiedotteessa todettiin näin: ”Työllisiä oli vuoden 2019 elokuussa 2 598 000 (virhemarginaali $\pm 34\ 000$), mikä oli 32 000 enemmän kuin vuotta aiemmin.” Estimaatti työllisten määrästä liikkuu siis 2 564 000 ja 2 632 000 välillä 95 % luottamusvälillä, mikä tarkoittaa, että keskimäärin kerran 20 kuukau-

deda se saattaa mennä tuon haarukan ulkopuolellekin. Tilastotieteen kurssilla opetettiin, että jos estimaatti on tuon virhemarginaalin sisällä, niin ei oikein voi sanoa, onko muutosta tapahtunut vai ei. Kun kuukausiarvoista lasketaan vuositason estimaatit työllisyydelle ja työttömyydelle vuositasolla, niissäkin voi olla merkittävää harhaa.

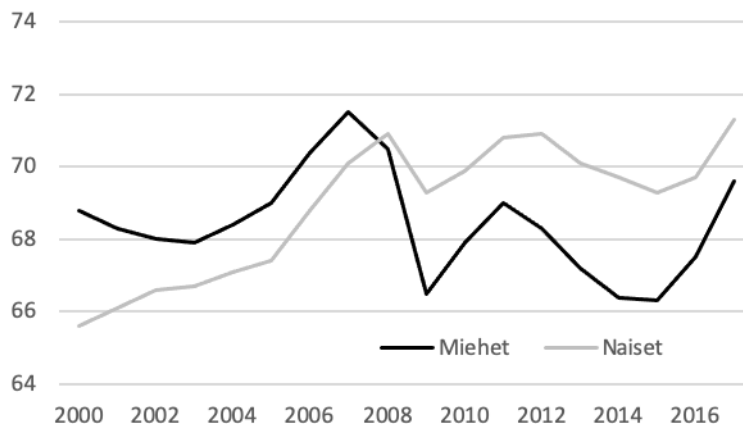
Rekisteritilastoissa estimointia ei tarvita. Työssäkäyntitilaston luvut kuvaavat toisaalta vain vuoden lopun tilannetta, koska verotustiedot ovat tähän asti olleet vuosiaineistoja. Nyt kun tulorekisteri on tulossa käyttöön, on jatkossa varmaan mahdollista tuottaa myös kuukausilukuja. Silloin voidaan vertailla rekisteritietoja työvoimatutkimukseen kuukausittain.

Kuvio 6. Työvoimatutkimuksen ja työssäkäyntitilaston työllisten määrät 2000–2017, tuhatta henkeä

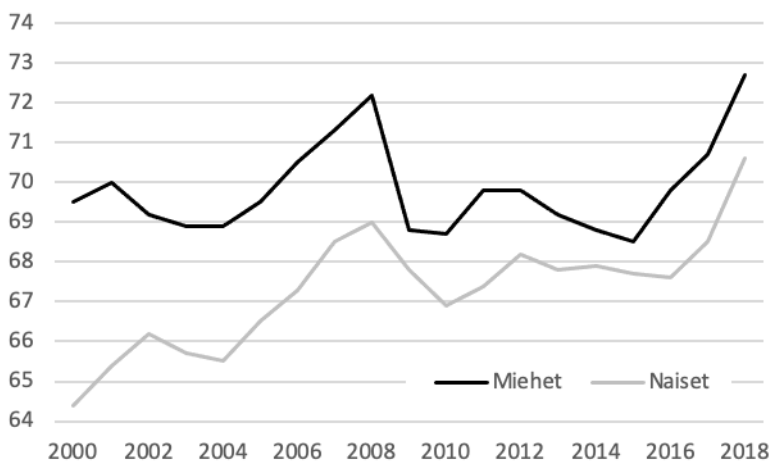
Lähde: Työvoimatutkimus ja Työssäkäyntitilasto.

Kuvio 7. Miesten ja naisten keskimääräiset työllisyysasteet kaudella 2000–2018* rekisteritietojen perusteella (eläkevakuutus ja verotus)

Lähde: Työssäkäyntitilasto.

Kuvio 8. Miesten ja naisten keskimääräiset työllisyysasteet kaudella 2000–2018 työvoimatutkimuksen perusteella

Lähde: Työvoimatutkimus.

Työssäkäyntitilaston ja työvoimatutkimuksen vuositietojen vertailua hankaloittaa se, että viiteajankohdassa on eroa ja rekisteritilastosta puuttuu 15–17-vuotiaiden työpanos. Lisäksi työvoimatutkimus saattaa saada selville sellais-takin työtä, josta ei makseta työeläkkeitä. Työvoimatutkimuksen luku on kuukausiluvuista laskettu vuosikeskiarvo, joka yleensä on korkeampi kuin joulukuun lopun työllisten määrä. Työvoimatutkimuksen vuosiestimaatti on yleensä ollut noin 100 000 työllistä suurempi kuin rekisterityöllisyys (kuvio 6).

6. Työllisyysaste, koulutustaso ja sukupuolten ero

Kiinnostava ero näiden kahden eri tilastolähteen välillä on se, että työvoimatutkimuksissa miesten työllisyysaste on jatkuvasti korkeampi kuin naisten, kun taas rekisteritietoihin perustuvassa työssäkäyntitilastossa naisten työllisyys on jo kymmenen vuoden ajan ollut 2–3 prosenttiyksikköä miehiä korkeammalla tasolla (kuviot 7 ja 8).

Mistä tämä ero voisi johtua? Ensinnäkin työvoimatutkimuksessa ovat 15–17-vuotiaat työllisiksi ilmoittautuneet, joita on nykyään noin 20 000. Lisäksi työvoimatutkimuksessa voi tulla ilmi harmaata työtä. Pelkästään nämä tekijät eivät kuitenkaan voi selittää sukupuolieroja. Suurempi selitys voisi olla juuri se työvoimatutkimuksen huomiotta jättämä seikka, että naisten koulutustaso on selvästi korkeampi kuin miesten.

Kuvio 9 osoittaa, miten vahvasti työllisyysaste riippuu koulutustasosta. Yllä olevassa kaaviossa on esitetty työllisyysaste koulutustasoitain jokaiselle ikävuodelle välillä 18–64 vuot-

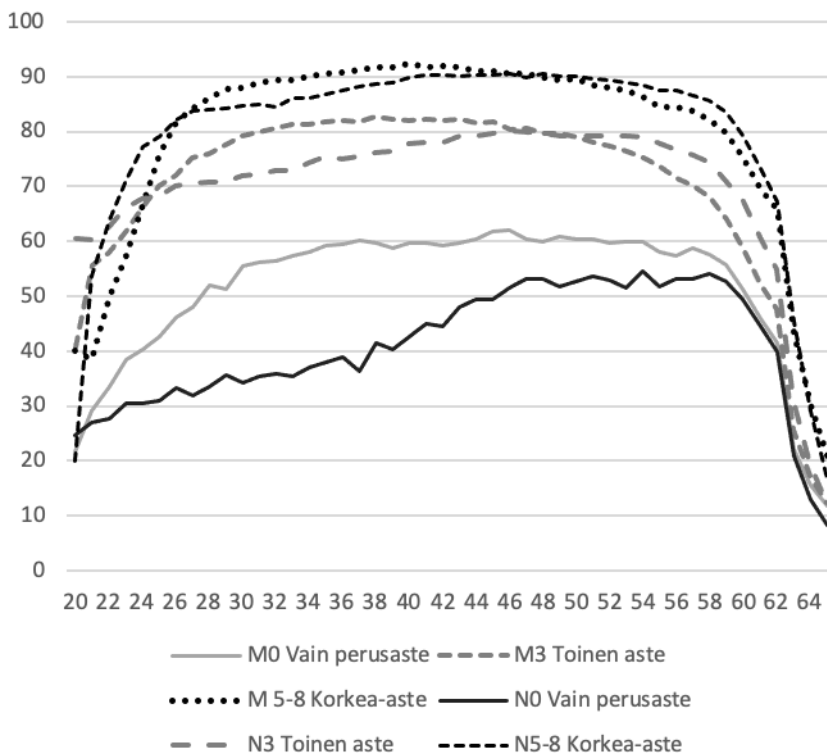
ta. Huipputyöllisyys osuu eri koulutustasoilla 40 ja 50 ikävuoden välille.

Vain perusasteen koulutuksen suorittaneilla miehillä työllisyysaste nousee parhaimmillaan 60 prosenttiin, naisilla 50 prosenttiin, mikä on selvästi keskimääräisen työllisyystason alapuolella. Lisäksi vain perusasteen suorittaneet naiset saavuttavat huipputasonsa vasta 50-vuotiaina eli paljon myöhemmin kuin miehet.

Keskiasteen ammatillinen koulutus nostaa molempien sukupuolten työllisyysasteen hie-man yli 80 prosenttiin ja korkean asteen koulutus vielä kymmenen prosenttiyksikköä korkeammalle 90 prosenttiin. Työllisyysshuipun miehet saavuttavat noin 40 vuoden iässä, naiset noin 10 vuotta myöhemmin.

Viime aikoina on puhuttu paljon siitä, että äidit pitäisi saada perhevapailta nopeammin takaisin työmarkkinoille. Hedelmällisyyssiässä olevien naisten työllisyysaste on todellakin hie-man miehiä alempi. Mitä alempi koulutustaso, sitä suurempi ja kauemmin kestävä sukupuolten ero on. Korkealla asteella ero on pienin, mikä saattaa johtua paremmista työmahdollisuuksista ja myös korkeammista tulo-odotuksista. Työikäisistä naisista enemmistöllä on korkean asteen koulutus, kun taas työikäisistä miehistä enemmistöllä on toisen asteen koulutus. Toisen asteen työllisyys on yli 10 prosenttiyksikköä alempi kuin korkeasti koulutettujen ja perusasteen siitähän vielä 20–30 prosenttiyksikköä alempi. Ilmeisesti pahimmat kannustineloukut ovat perusasteella, kun palkkaodotus ei juuri ylitä saatujen etuuksien summaa lisättyinä muilla kuluilla (päivähoitomaksut, matkakulut ym.). Siksi vasta 45 vuoden iässä puolet vain perusasteen suorittaneista naisista on ansio-työssä ja korkeimmillaan työllisyys nousee vain 55 prosenttiin vähän ennen 60 vuoden ikää.

Kuvio 9. Naisten ja miesten työllisyysasteet koulutustason mukaan vuonna 2017

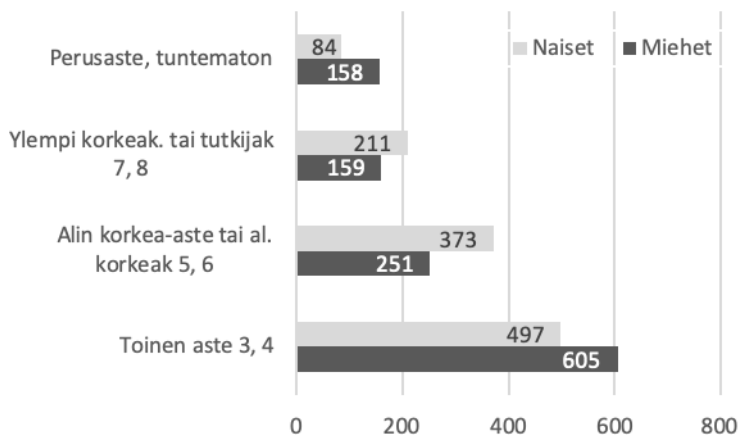
Lähde: Työssäkäyntitilasto.

Työvoimatutkimuksen estimoinnissa käytetään ainakin sukupuolta, ikää ja asuinalueita, mutta ilmeisesti ei koulutusastetta. Koulutusaste ja muutkin koulutustiedot olisivat kuitenkin saatavissa Tilastokeskuksen tutkintorekisteristä kaikille otoshenkilöille jo estimointivaiheessa. Myöhemmin ne kyllä siirretään kohteille.

Kuvio 10 esittää työllisten naisten ja miesten määrät koulutusasteen mukaan. Kuvio 11 puolestaan esittää miesten ja naisten työllisyys-

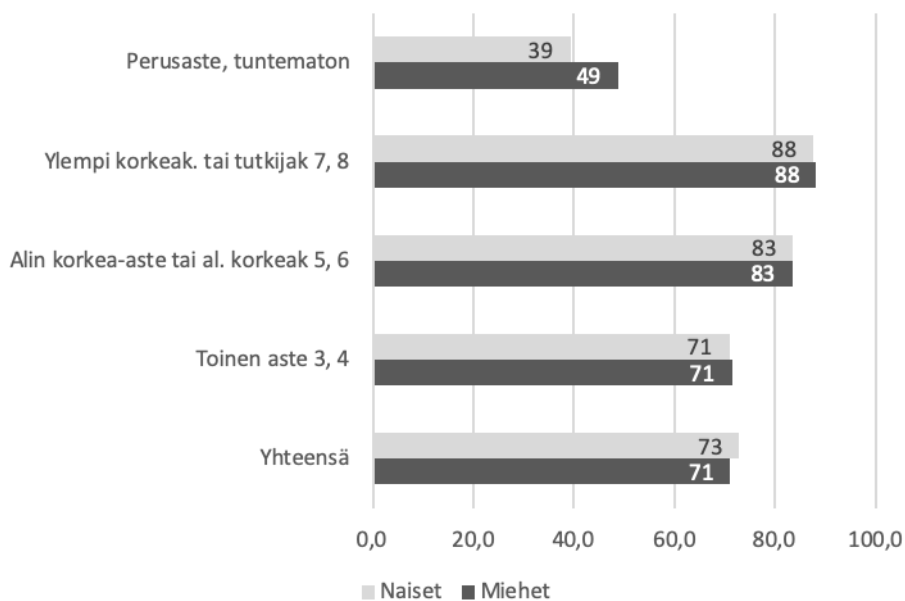
asteet koulutusasteen mukaan. Puolella työllisistä naisista (579 000) on korkean asteen koulutus ja keskimääräinen työllisyysaste on 85 prosenttia. Miehistä korkean asteen koulutus on vajaalla kolmanneksella (392 000). Työllisistä miehistä noin puolella (591 000) on toisen asteen koulutus ja työllisyysaste keskimäärin 70 prosenttia. Pelkkä perusasteen koulutus on 166 00 työllisellä miehellä ja 90 000 naisella, jolloin keskimääräinen työllisyysaste on miehillä 48 ja naisilla 39 prosenttia.

Kuvio 10. Työlliset miehet ja naiset koulutusasteen mukaan vuonna 2018, tuhatta henkeä

Lähde: Työssäkäyntitilasto 2018.

Kuvio 11. Keskimääräinen työllisyysaste koulutuksen mukaan vuonna 2018

Lähde: Työssäkäyntitilasto 2018.

Jos nämä miesten ja naisten koulutuserot otettaisiin huomioon työvoimatutkimuksen estimoinnissa, niin ilmeisesti naisten työllisyysaste nousisi miehiä korkeammalle, pari kolme prosenttiyksikköä nykyistä korkeammalle. Miesten työllisyysaste saattaisi hieman alentua. Jos työvoimatutkimuksen haastateluun vastaa 40-vuotias työssä oleva pelkän perusasteen suorittanut nainen, hän edustaa ryhmää, jossa työllisyys on 40 prosenttia. Jos hänellä on korkean asteen tutkinto, niin viiteryhmän työllisyysaste on 85 prosenttia. Tähän ryhmään kuuluu puolet työllisistä naisista.

Puolella työllisistä miehistä on toisen asteen tutkinto, jolloin suurimman viiteryhmän työllisyysaste on 70 prosenttia. Korkean asteen koulutus (85 prosentin työllisyysaste) on vain kolmanneksella. Perusasteen tutkinto on miehistä 15 prosentilla ja työllisyysaste 48 prosenttia.

Taulukossa 1 on esitetty työvoimatutkimuksen ja työssäkäyntitilaston mukaisten työl-

lisyysslukujen erot jaoteltuna koulutusasteen ja sukupuolen mukaan. Työvoimatutkimuksessa oli vuonna 145 000 (6,2 %) työllistä enemmän kuin rekisteritilastossa, miehiä on 114 000 (9,8 %) ja naisia 37 000 (2,7 %). Jostain syystä otostutkimus tuottaa työllisiä miehiä 10 prosenttia enemmän ja naisia 3 prosenttia enemmän kuin rekistereissä on. Erot eivät jakaudu samassa suhteessa eri koulutusasteille. Työvoimatutkimuksessa toisen asteen koulutuksen saaneita työllisiä naisia oli 36 000 (7,3 %) vähemmän kuin rekisteritiedoissa, miehiä taas 6 000 enemmän (1 %). Korkean asteen koulutuksen saaneita miehiä oli 69 000 (17 %) enemmän, naisia 51 000 (8,9 %). Vain perusasteen suorittaneilla miehillä ero oli 23 000 (13,7 %) ja naisilla 16 000 (17 %). Erosta osa selittyi sillä, että työvoimatutkimuksen mukaan 15–17-vuotiaita työllisiä oli vuonna 2017 noin 20 000 ja myös yli 67-vuotiaita työllisiä noin 50 000.

Taulukko 1. Työvoimatutkimuksen ja työssäkäyntitilaston työllisten erot koulutusasteen mukaan 2017

	Miehet	%	Naiset	%
Yhteensä	114 202	9,8	31 068	2,7
Toinen aste 3, 4	5 840	1,0	-35 843	-7,3
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu 5, 6	44 577	17,9	24 928	6,7
Ylempi korkeakouluaste, tutkijakoulutus 7, 8	24 779	16,1	14 305	7,1
Perusaste, tuntematon	23 006	13,6	15 678	17,0

Estimointikorjaus ei vaikuta työllisyysasteen kehityssuuntaan eikä muutosnopeuteen, mutta miesten ja naisten tasot saattaisivat hieman muuttua. On kuitenkin vaikea arvioida paljonko korjaus muuttaisi keskimääräistä työllisyysastetta. Sukupuolten tasa-arvon kannalta olisi joka tapauksessa reilua antaa suurin kunnia niille, joille se jo pitkään on kuulunut.

7. Sivutoiminen työllisyys

Rekisteritilastot on vuodesta 1987 ketjutettu vuoteen 2017 saakka yhteen. Se tarkoittaa sitä, että jokaisen tällä aikavälillä maassa asuneen tietueella on 30 vuoden ajalta tiedot kaikista hänen toiminnoistaan, kuten opiskelusta, kaikista tutkinnoista, työssäolosta, kaikista työnantajista, työttömyysjaksoista, sairausjaksoista, eläkeläisyydestä, saaduista tuloista, kaikista asuinpaikoista ja samassa asunnossa asuneista henkilöistä ja muutoista. Tietoa on siis hyvin suuri määrä. Kolmenkymmenen vuoden aikana joukosta on poistunut pari miljoonaa asukasta (kuolleet ja maasta muuttaneet) ja joukkoon on vuosittain lisätty syntyneet ja maahan muuttaneet, yhteensä yli kaksi miljoonaa uutta henkilöä. Tässä ”pitkittäistiedossa” on ”käynyt” jo noin 10 miljoonaa henkilöä.

Rekisteriyhdistelyn etuna onkin se, että jokaisen maassa-asuneen toimintoja ja niissä tapahtuneita voidaan seurata vuodesta toiseen. Kaikki toiminnot – myös päällekkäiset – saadaan jokaisen henkilön tietueelle. Kun opiskelijat tai eläkeläiset tekevät töitä tulevat he tilastoon työllisiksi. Noin 350 000 päätoimista opiskelijaa luetaankin rekisteritilastoissa työllisiksi. Samoin 80 000 eläkkeelle siirtynyttä. Valitettavasti työeläketietoihin ei kuulu minikäänlaista tietoa työtunneista, ainoastaan työs-

tä saatu palkka. Samalla tavalla opiskelijatyölliset ja eläkeläiset käsitellään työvoimatutkimuksessa. Työllä on aina ykkösprioriteetti.

Toinen totaaliaineiston etu on se, että sillä voidaan tuottaa hyvin yksityiskohtaisia tietoja, kuten työllisyysasteet jokaiselle ikäluokalle ja koulutusasteelle erikseen. Kaikkia tietoja tuotetaan kunnittain ja jopa kuntien osa-alueittain. Voidaan poimia esiin ne alueet ja toiminnot, jotka kehittyvät tai taantuvat. Lisäksi voidaan seurata kaikkia pieniäkin muutosvirtoja, kuten maahan muuttaneiden työllistymistä tai eläkeläisten paluuta työelämään.

Työssäkäyntitilaston pitkittäisaineistolla voidaan helposti laskea niin sanottuja muutosvirtoja eli sitä, kuinka monta uutta aloittajaa on vuoden aikana tullut työelämään ja kuinka monta poistunut työelämästä. Saadaan tarkka kuva siitäkin, mistä he ovat tulleet ja minne päätyneet. Hyvänä vuotena aloittajia on jopa 250 000 ja lopettajia hieman vähemmän, jolloin työllisten määrä kasvaa. Sipilän kaudella työllisten määrä kasvoi noin 140 000 hengellä, mutta neljän vuoden aikana lähes miljoona uutta ihmistä aloitti työelämässä ja yli 800 000 poistui siltä sieltä (Myrskylä 2009; 2012a). Nettomuutokseen verrattuna siirtymäsummat ovat siis moninkertaisia.

Suomessa iloitaan iäkkäiden työllisyysasteen noususta, mutta unohdetaan, että enemmistö iäkkäistä työllisistä on samanaikaisesti eläkkeellä. Taulukko 2 kertoo, kuinka suuri osa yli 60-vuotiaista työllisistä on samaan aikaan vanhuuseläkkeellä ja kuinka suuri osa 18–29-vuotiaista työllisistä opiskelee. Esimerkiksi vuonna 2017 63-vuotiaista työllisistä lähes neljännes ja 65-vuotiaista kaksi kolmennes saa palkkansa lisäksi myös eläkettä. Samana vuonna 18 vuoden ikäisistä työllisistä lähes kaikki olivat samanaikaisesti myös opiskelijo-

Taulukko 2. Kuinka suuri osa yli 60-vuotiaista työllisistä on myös vanhuuseläkkeellä ja kuinka suuri osa 18–29-vuotiaista työllisistä myös opiskelee

Ikä	2013			2017			Ikä	2017		
	Työlliset	joista eläkkeensaajia	%	Työlliset	joista eläkkeensaajia	%		Työlliset	joista opiske- lijoita	%
60	44 522	3 329	7,5	48 094	3 169	6,6	18	17 304	16 702	96,5
61	41 933	3 192	7,6	44 503	3 582	8,0	19	25 982	7 920	30,5
62	35 788	4 214	11,8	40 050	4 239	10,6	20	27 856	8 302	29,8
63	23 658	4 419	18,7	23 763	5 413	22,8	21	33 435	12 864	38,5
64	15 604	6 128	39,3	15 246	6 375	41,8	22	36 634	15 822	43,2
65	9 850	5 753	58,4	10 141	6 429	63,4	23	40 786	17 410	42,7
66	7 638	5 472	71,6	7 432	5 622	75,6	24	43 430	16 728	38,5
67	5 718	4 588	80,2	6 226	5 147	82,7	25	47 356	15 606	33,0
68	750	600	80,0	858	718	83,7	26	48 969	13 586	27,7
69	138	111	80,4	249	185	74,3	27	51 163	12 356	24,2
70	98	83	84,7	161	120	74,5	28	51 103	11 330	22,2
71	44	39	88,6	115	71	61,7	29	52 074	10 353	19,9
72	41	34	82,9	79	52	65,8	18–29	476 092	158 979	33,4
73	21	12	57,1	43	20	46,5				
74	28	27	96,4	29	16	55,2				
60–74	185 831	38 001	20,4	196 989	41 158	20,9				

Lähde: Työssäkäyntitilasto 2013, 2017

ta, ja 22–24-vuotiaista työllisistä 40 prosenttia kuului opiskelijoihin. Työllisyyden kasvattaminen nuorissa ja vanhuksissa kasvattaa kyllä bruttokansantuotetta, mutta osa tuotetusta lisäarvosta kuluu heidän opintorahoihinsa ja eläkkeisiinsä. Lähes 60 prosenttia keskiasteen ja korkean asteen opiskelijoista kirjataan työllisiksi, mikä saattaa myöhentää valmistumista entisestään. Osa-aikaisista työllisistä nuoremassa päässä oletettavasti valtaosa on opiskelijoita ja iäkkäämmässä päässä eläkeläisiä.

Rekisteritilastoissa työllisiä eläkeläisiä on 80 000, joista 25 000 yli 65–67-vuotiaita. 68-vuotiaista ei makseta enää eläkevakuutusta eli heistä ei kerry tietoja Eläketurvakeskukseen. Työvoimatutkimuksessa yli 65-vuotiaita työllisiä on 75 000, joista 23 000 on yli 70-vuotiaita. Työvoimatutkimus löytää noin 50 000 sellaista yli 65-vuotiaasta henkilöä, jotka ovat tehneet tutkimusviikolla ainakin tunnin ansiotyötä, vaikka rekistereihin heistä ei tule merkintöjä.

Opiskelijoiden halukkuus tehdä työtä on kasvanut. Jos opiskelija saa opintotukea yhdeksältä kuukaudelta, voi hänellä olla ansiotuloja korkeintaan 11 900 euroa vuodessa. Tulorajan korottaminen voisi nostaa tehokkaasti työllisten määrää, ilman kustannuksia. Suomen työvoimapulasta kertoo varmasti jotain sekín, että työllisissä on 350 000 opiskelijaa ja 80 000 eläkeläistä. Se on joka viides työllinen.

8. Työllisyys tilastojen ulkopuolella

Tilastojen ulkopuolelle jää huomattavan suuri määrä henkilöitä, jotka tekevät jonkinlaista työtä. Osa tästä työstä, kuten ulkomaisten keikka-työntekijöiden tekemä työ on vaikeasti tilastoi-

tavissa. Osa taas on sellaista työtä, joka voitaisiin tilastoida, mutta joka on päätetty jättää työllisyyskäsitteen ulkopuolelle. Tällaista työtä on muun muassa omaishoitajien tekemä työ, hoitovapaalla oleminen ja varusmiespalvelu.

Ulkomaalaisten tilapäisen työnteon tilastointi on hajanaista ja puutteellista. Tilastokeskuksen Kaija Ruotsalainen selvitti asiaa kymmenen vuotta sitten. Hän päätyi arvioon, että Suomessa oli tilapäisesti töissä noin 50 000 ulkomaalaista (Ruotsalainen 2009). Uutta arviota ei ole tehty, mutta voisi olettaa, että nykyinen luku lähentelee 100 000 työntekijää. Yhdellä ydinvoimalatyömaalla heitä on jo tuhansia. Kaikki tuo työ tehdään Suomessa, palkat maksetaan Suomesta, mutta työllisten määrä ja tehdyt työtunnit eivät näy missään. Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa maiden välillä liikkuvia työntekijöitä selvitetään yhteistyöllä. EU ei anna maiden välisestä pendelöinnistä suosituksia, ulkomailla asuvat keikkatyöntekijät eivät koskaan saa työvoimatutkimuksen haastattelua.

Omaishoitajaliiton mukaan Suomessa on noin 350 000 omaishoitajaa, joista 47 500 on sopimusomaishoitajia, jotka tekevät vaativaa ja sitovaa työtä. Tällainen auttaminen yleensä katsotaan kotitaloustyöksi, eikä ansiotyöksi. Vaikka vammaisten ja vaikeasti sairaiden hoitotyöstä maksetaan korvaustakin, ei hoitotyötä katsota rekisteritilastoissa eikä työvoimatutkimuksessa ansiotyöksi.

Tilastoinnin ulkopuolelle jää myös niiden työttömien tekemä työ, joista työtuloja kertyy korkeintaan 300 euroa. Tämä ansio ei vaikutu työttömyysturvaan, jolloin työnhakijarekisterin mukaan työttömyys jatkuu. Heidän määrästään ei saa tietoja. Verotuksessa kerätään vain tulotietoja, eikä työttömyydellä ole väliä. Työvoimatutkimuksessa ilmeisesti haastateltava itse

päättää, kertooko hän olevansa työtön vaiko työllinen. Tulkintaongelmat kasvavat sitä mukaa, kun työn ja työttömyyden rajaa häilytetään.

Monissa maissa varusmiespalvelusta suoritavat luetaan työllisiksi. EU -suosituksissa heitä ei lueta työllisiin eikä edes väestöön. Suomen kansallisissa tilastoissa he ovat työvoiman ulkopuolella olevia. Asevelvollisia on 21 000 miestä ja 1 500 naista sekä noin 2 500 siviilipalvelusmiestä, jotka aivan perustellusti voitaisiin lukea työllisiin.

Ruotsissa hoitovapaita käyttävät vanhemmat lasketaan työllisiksi, Suomessa ei. Suomessa syntyy vajaa 50 000 lasta vuodessa, joista suurin osa varmaankin työssäkäyville vanhemmille. Laskentatavan muutos lisäisi tilastoitujen työllisten määrää ehkä 40 000. Sairauslomalla olevat Suomessa sen sijaan lasketaan työllisiksi.

Työllisten tilastollista määrää voitaisiin kasvattaa 150 000 hengellä laskemalla varusmiespalvelu (+25 000) ja hoitovapaa (+40 000) työksi, sopimusomaishoitajat työllisiksi (+48 000) ja laskemalla alle 300 euroa ansaitsevat työttömät työllisiksi (+ 40 000). Ottamalla ulkomailta Suomeen pendelöivät mukaan (arvio +100 000) tilastoitu työllisyys nousisi 250 000:lla. Lisäksi naisten korkeamman koulutustason huomioon ottaminen työvoimatutkimuksen estimoinnissa voisi kasvattaa työllisten naisten määrää ehkä 20 000–30 000 hengellä, mutta samalla työllisten miesten määrää saattaisi vähentää.

Laajentamalla työllisen määritelmää nostaisi tilastoidun työllisyyden määrää jopa 200 000–300 000 tuhannella henkilöllä, jolloin tilastoitu työllisyysaste nousisi jopa kymmenen prosenttiyksikköä eli Ruotsin tasolle. Osa Suomen ja Ruotsin työllisyysasteiden erosta johtuu erilaisesta laskentamenettelystä. Jos asevelvol-

liset ja hoitovapaailla olevat ovat laskettaisiin työllisiksi myös Suomessa, ero kapenisi kolmella prosenttiyksiköllä.

10. Lopuksi

Työllisyysaste ja sen nostaminen on ollut ja on Suomen hallitusten keskeinen työkohte. Edellä on tarkasteltu eri tietolähteitä, joiden varassa työllisyysasteen muutoksia seurataan ja verrataan ja tavoitteita asetetaan.

Tärkeimmät tietolähteet ovat työvoimatutkimus ja työssäkäyntirekisteri. Näiden välillä on merkittäviä eroja työllisyyden kuvaamisessa. Hallitusten työllisyysastetavoite on määritelty Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen käsitteen mukaan. Työvoimatutkimus perustuu otokseen, mistä syystä työllisyysaste on estimaatti, johon liittyy $\pm 1,4$ prosentin virhemarginaali. Lisäksi on kiinnostavaa havaita, että työikäisen väestön supistuessa (ml. haamujen poisto) mitattu työllisyysaste nousee automaattisesti ilman mitään toimenpiteitä.

Tarkastelussa on käynyt myös ilmi, että työllisyysasteen käsite ja sen tietolähteet jättävät työllisyyskäsitteen reunoille ja ulkopuolelle monia ryhmiä, joiden täyspainoinen mukaan ottaminen voi muuttaa käsitystä sekä työllisyysasteen tasosta, että sen muutoksista.

Tärkeimpiä tällaisia ryhmiä tai ilmiöitä ovat sivutoiminen työllisyys, ulkomaiset keikkatyöntekijät ja omaishoitajat. Reunaryhmien huomioon ottamisella on vaikutusta myös kansainvälisiin työllisyysastevertailuihin. Maiden välisiin työllisyysastevertailuihin vaikuttavista osa-aikatyö jätetään tarkastelun ulkopuolelle, koska siitä ei ole tietoja missään rekisterissä.

Eri tietolähteiden ja erilaisten työllisyyden käsittemääritelmien vertailu parantaa tilanne-

kuvaa työpanoksen määrästä ja mobilisoitavuudesta. Se tuo myös monipuolisemmin esille sellaisia ryhmiä ja ilmiöitä, joihin puuttumalla voitaisiin työllisyysasteeseen vaikuttaa. On tärkeätä huomata sekin, että 2000-luvun työllisyyden kasvusta päävastuun ovat kantaneet maahanmuuttajat, joita lienee nyt yli 170 000. On vaikea kuvitella, mistä kotimaisesta reservistä tämän kokoinen joukko olisi voitu poimia.

Työllisyysasteen nostaminen on tärkeä poliittinen tavoite. Asetettu määrällinen työllisyysastetavoite olisi helppo saavuttaa vain laskeutumalla muuttamalla. Kirjaamismuutos ei kuitenkaan vaikuttaisi oleellisiin muuttujiin, kuten bruttokansantuotteeseen tai kestävyysvajeeseen, yhtään mitään. Siksi työllisyysastetavoitetta olisi vastaavasti nostettava. Kuitenkin kaikissa tapauksissa monipuolinen kuva työllisyydestä ja työttömyydestä auttaa sellaisen toimenpiteiden suunnittelussa, jotka tukevat tavoitteen saavuttamista. □

Kirjallisuus

- Myrskylä, P. (toim.) (2004), *Use of Registers and Administrative Data Sources for Statistical Purposes. Best Practices of Statistics Finland*, Tilastokeskus, Käsikirjoja 45.
- Myrskylä, P. (2009a), "Suomalaisten työhön osallistuminen", teoksessa Pärnänen, A. ja Okkonen, K.-M. (toim.), *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*, Tilastokeskus: xxx–xxx.
- Myrskylä, P. (2009b), "Työvoiman alueellinen liikkuminen", teoksessa Pärnänen, A. ja Okkonen, K.-M. (toim.), *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*, Tilastokeskus: xxx–xxx.
- Myrskylä, P. (2012a), "Alueellisten työmarkkinoiden muutos", Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys 1/2012.
- Myrskylä, P. (2012b), "Koulutustaso selittää työurien pituutta", *Tieto&trendit* 6/2012.
- Myrskylä, P. (2012c), "Hyvin koulutetuilla pisimmät työurat", *Hyvinvointikatsaus* 1/2012.
- Myrskylä, P. (2017), *Työllisten määrän ja rakenteen kehitys Suomessa 1987–2017*, SAK:n julkaisusarja 3/2017.
- Pasila, A. ja Sutela, H. (2019), "Ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste eroaa rekisteri- ja haastattelupohjaisissa tilastoissa", *Tieto&trendit*, Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit 12.4.2019
- Pyykkönen, T. (2016), "Joulukuu on kuukausista julmin – rekisteritieto synkistää kuvaa työllisyydestä", *Tieto&trendit*, Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit 19.2.2016.
- Pyykkönen, J., Myrskylä, P., Haavisto, I., Hiilamo, H. ja Nord, U. (2017), "Kadonneet Työmiehet, Suomessa 79 000 miestä ei tee tai aina edes hae töitä, mitä heille tapahtui", *EVA Analyysi* No 54.
- Pärnänen, A. (2018), "Tunnin työllä työlliseksi – valetyöllisiäkö tilastoissa?", *Tieto&trendit*, Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit 5.4.2018.
- Ruotsalainen, K. (2009), "Ulkomaalaisten tilapäisen työnteon tilastointi on hajanaista ja puutteellista", *Hyvinvointikatsaus* 3/2009.
- Sihto, M. ja Myrskylä, M. (2000), "Erilaisia työttömiä erilaisissa tilastoissa", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 96: 539–550.
- STM (2014), *Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma*, Työryhmän loppuraportti, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2.
- SVT (1997), *Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskuksen ja Työministeriön tilastojen vertailua*, Työmarkkinat 1997: 3, Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2019), "Työllisyys kasvoi elokuussa vuoden takaiseen verrattuna", Työvoimatutkimus 24.9.2019.